

فضای باز سیاسی در روزگار رضاخان

۱۱ شهریور ۱۳۹۳ ساعت ۱۸:۳۳

«خیال می کنید این اداره سیاسی (شهربانی) است که با شما با نزاکت رفتار کنند؟ اینجا حکومت من است. شما جرأت می کنید با حکومت من مخالفت کنید؟ ببینیدش به شلاق! آنقدر می زنمت تا بمیری».

پس از اداره تأمینات (پلیس سیاسی و آگاهی) مهم ترین ادارات شهربانی ادارات شهربانی، و در عین حال فعال ترین آنها، «اداره زندان» بود؛ و در این میان، قصر بزرگترین، مهیب ترین و پراهمیت ترین زندانهای تحت کنترل شهربانی محسوب می شد و نام آن لرزه بر اندام مخالفان حکومت می انداخت. کسانی که وارد این زندان می شدند سخت ترین مجازاتها در انتظارشان بود و شکنجه های روحی و جسمی سهمگینی درباره آنان اعمال می شد. افراد بسیاری از اقشار مختلف در دوره رضاشاه در زندان قصر تحت شکنجه قرار گرفته و یا اعدام شدند.

اکثر متهمان سیاسی پس از دستگیری وارد زندان قصر می شدند تا تحت شکنجه های مرگبار مأموران شهربانی به اعترافات که دلخواه حاکمیت بود اقرار کنند. متهمان و دستگیر شدگان بسیاری هنگام شکنجه های غیر انسانی جان می باختند بدون اینکه هرگز جرمی برای آنان به اثبات رسیده باشد و یا هیچ گاه پرونده آنان در دادگستری و محاکم قضایی، که آن هم تحت نفوذ و سلطه شهربانی بود، مطرح شود. بازداشت های غیرقانونی بسیاری در آن روزگار صورت می گرفت و شهربانی توجهی به قانون نحوه دستگیری و بازداشت متهمان نشان نمی داد. از این رو، بسیاری از بازداشت شدگان، بدون اینکه پرونده اتهامی آنها تکمیل شود، مدتهای مدید در زندان قصر محبوس می ماندند و احکام مراجع قضایی درباره زندانیان به ندرت از سوی شهربانی و اداره زندان مورد توجه و رسیدگی قرار می گرفت. (۱)

پیش از آنکه زندان قصر ساخته و آماده شود شهربانی فقط چند زندان و بازداشتگاه کوچک و فاقد امکانات یک زندان مدرن داشت که عبارت بودند از: محبس نمره ۱، محبس نمره ۲، محبس عمومی، محبس نسوان و یک بازداشتگاه موقت. تمام این زندانها در خیابان خیام کنونی (خیابان جلیل آباد سابق) روبه روی ساختمان روزنامه اطلاعات واقع شده بودند. محبس شماره ۲ مخصوص زندانیان و متهمان سیاسی بود که «محوطه ای بود کوچک که در اطراف آن اتاقکهای بدون منفذ بنا کرده بودند و هر اتاقک به یک مقصر سیاسی اختصاص داشت. عرض آن یک متر و درازای آن دو متر بیشتر نبود. در ورودی هر اتاقک از آهن یکپارچه بود و وسط درب به اندازه کف دست سوراخی تعبیه شده بود که با شیشه مسدود می شد و از بیرون هم یک پلاک آهنی روی آن قرار

زندان قصر که از بناهای شهربانی در دوره ریاست درگاهی است پیش از آن یکی از قصرهای قاچار بود. شهربانی در محوطه وسیع آن بناهای جدیدی ساخت و آن را به بندهای متعددی تجهیز کرد که ظرفیت صدها تن زندانی را داشت. ساختمان زندان قصر رسماً در ۱۱ آذر ۱۳۰۸ گشایش یافت و به دعوت درگاهی رئیس وقت شهربانی رضاشاه رسماً زندان را افتتاح نمود و روز دیگر سرتیپ درگاهی توقیف شد و به جای او سرتیپ صادق کوپال رئیس کل شهربانی شد. در دوره سرتیپ درگاهی :

«رئیس اداره زندان میرزا فضل الله بهرامی و معاون او سروان عبدالله اشرفی بود. اداره زندان دارای سه شعبه بود : شعبه سجن احوال مجرمین و مقصرین یا به اصطلاح دوره سوئدیها شعبه های داکتیلوسکپی و انتروپومتری یعنی انگشت نگاری و تن پیمایی که متصدی آنها میرزا احمدخان شریف بود.

شعبه دارالانشاء یعنی دفتر زندان را میرزا مصطفی حمیدی و شعبه احصائیه توقیفات را سید هبه الله خان ایمن شهیدی اداره می کردند».(۳)

با گشایش زندان قصر ، که از تجهیزات جدیدتری برای تحت فشار قرار دادن زندانیان برخوردار بود و بند های پرشماری نیز داشت، سیل زندانیان سیاسی و غیره به آن وارد شدند و بازداشت‌های غیر قانونی و خود سرانه شهربانی گسترش چشمگیری یافت و شکنجه و آزار زندانیان افزایش پیدا کرد. و چه بسیار افراد بیگناهی که صرفاً به اتهامات واهی دستگیر و راهی زندان قصر می شدند و مدتها طولانی از عمر خود را در زیر شکنجه های غیر انسانی سپری می کردند و اگر در نهایت جان به سلامت به در می بردند دیگر شخصیت انسانی آنها سخت آسیب دیده و به شدت تحقیر شده بودند. بسیاری از بازداشت شدگان، با آنکه هیچ گاه جرمشان ثابت نشد، سالها در زندان ماندند تا آنکه پس از شهریور ۱۳۲۰ آزادی خود را بازیافتند.

نشریات کشور، که پس از شهریور ۱۳۲۰ مجالی یافتند تا دوباره اوضاع سیاسی - اجتماعی دوران رضاشاه قلم فرسایی کنند، به گوشه هایی از اوضاع اسفبار و غیر انسانی حاکم بر زندان قصر در آن روزگار چنین اشاره کرده اند :

«نخستین سال افتتاح قصر قجر بود، هنوز در حیات بزرگ آن، تکمیل ساختمان ها ، درخت کاری ها و عملیات دیگر ادامه داشت. زندانیان را هر روز دسته دسته از قلعه بیرون آورده تحت اوامر سرهنگ راسخ، که آن روز رئیس ساختمان بنای زندان بود، به عملگی و انواع کارهای سخت وا می داشتند. خوراک ناچیز، کار سخت و رفتار مامورین زندان توهین آمیز بود. ناصر خان مدیر زندان که یکی از جوانان سبک مغز و جلف بود از هیچ گونه آزار و اذیت خودداری نمی کرد. آب قصر بد و متعفن و کثیف بود. اکراد و الوار که به غذاهای طبیعی ماست و شیر و غیره عادت داشتند، آب لوبیا و آش گل گیوه زندان را نمی توانستند بخورند. عده بلا تکلیفی ها و زندانیان مؤبد هر روز زیادتر می شد. کسی به داد زندانی نمی رسید. شلاق و فحش رواج کامل داشت. نایب ناصرخان مدیر زندان حاکم، قاضی، جلاد و همه کاره بود».(۴)

در همان حال، رؤسا و زندانبانان و نگهبانان و پایوران زندان قصر عمدتاً افرادی فاسد و نالایق بودند و از هر فرصتی برای اخاذی، رشوه و دزدی بهره می بردند. از طریق این زندانبانان فاسد بود که گهگاهی فرجی برای زندانیان حاصل می شد و در قبال گرفتن مبالغی پول به عنوان رشوه و غیره اخباری را برای آنان رد و بدل می کردند. اما این تمام ماجرا نبود و فسادى که از ناحیه این

زندانبانان متوجه زندانیان می شد به مراتب بیش از سود رسانی آنها بود. مسئولان زندان، که اساساً حاکم بلامنازع زندان محسوب می شدند، خود را محق می دیدند هرگونه عمل رذیلانه و ستمگرانه ای را درباره زندانیان بینوای خود انجام دهند. و هیچگاه نگران عواقب اعمال سوء خود نباشند. مدیر وقت زندان بارها به زندانیان سیاسی گوشزد کرده بود که :

«خیال می کنید این اداره سیاسی (شهربانی) است که با شما با نزاکت رفتار کنند؟ اینجا حکومت من است. شما جرأت می کنید با حکومت من مخالفت کنید؟ ببندیدش به شلاق! آنقدر می زنمت تا بمیری».

به گفته بزرگ علوی :

«مدیر زندان که خود را حاکم فعال مایشاء زندان می دانست، مانند شپشی بود که در وسط موهای آلوده به کثافت می لولد و گاهی برای تغذیه و حفظ وجود خود نیشی به صاحب سر میزند. با کشتن این شپش صاحب سر از خارش آسوده نمی شود؛ شپش دیگری همین ماموریت را انجام میدهد. باید سر را تمیز کرد».(۵)

با اعمال چنین فشارهایی بود که زندان قصر و سایر بازداشتگاهها و زندانهای دوره رضاشاه عمدتاً به کشتارگاهی غیر رسمی تبدیل شدند که در آنجا صدها تن به انحاء گوناگون به قتل رسیدند، بدون اینکه هیچ مسئولی به داوری در قبال این رفتارهای اساساً غیر انسانی زندانبانان تن دردهد. بی تردید، شمار زیادی از حدود ۲۴۰۰۰ نفری که گفته می شد در دوره سلطنت رضاشاه به علت مخالفت با او و رژیمش به قتل رسیدند، در زندان قصر و سایر بازداشتگاههای آن روزگار جان خود را از دست دادند.(۶)

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۰۱۸۲/رضاخان-روزگار-سیاسی-باز-فضای/>